
Nádas Péter

BUKOTT ANGYALA

Anyagcseréje oly szerencsés, írta ő maga, hogy levegőből (meg némi sörből) megél. Olyan volt, mint a cérna. De nem lehetett sehová befűzni a nagy fejétől.

Ha véletlenül megláttam a nagy fejét, akkor bosszankodtam, hogy miért nem fényképeztem le még mindig. Felelőtlen, érzéketlen dög vagyok, hagyom, hogy észrevétlenül elfusson mellettem mások élete. Szakállával, nagy fülével, bőre bonyolult krátereivel, ragyáival, elrajzolt, húsos orrával, széles és vastag, mindent benyelő alsó ajkával valósággal felkínálta magát a műveletnek. S még mozgalmasabbá tette a fejet, hogy az erős részletek meg nem álltak a vigyorok, a mosolyok, a grimaszok, a tikkek között. Nagyon jól el tudtam képzelni a klasszikus ellenfényeket, amint súrolják ezt a domborzatot.

Felület, felület, ilyen fények még csak nem is érintenék. Ez volt az egyik bökkenő. Viszont kezemre játszott volna, hogy oly kevéssé érdekelte egy ilyen fényképezkedés. A tizennyolcas villamoson kérdeztem meg, a Déli és a Moszkva tér között, mit szólna hozzá. Kiragyogtatta tekintetét, és rondán vigyorgott hozzá a nikotintól fekete fogával. Látszott, hogy a kérdés hallatán megpróbálta testi hiúságát feltámasztani, de visszacsúszott. Maya válaszolt helyette, mintha ő lenne a világi ügyek felelőse, persze ő is csak merő udvariasságból. Meg nehéz is lett volna egyetlen arcot kiválasztani a kínáló variációk végtelenéből, ami szintén akadályozott. Nem tudtam dönteni.

Arra is figyelni kellett volna, hogy nem ennek a nagy fejnek az önálló mozgalmairól van itt szó, hanem arról, hogy az észrevétlenségbe húzódó test, amelyet két számmal nagyobb télikabátokban rejtegetett, miként játszik együtt a nagy fejével. Amikor hitetlenkedett, s ez igen gyakran megesett vele, akkor például fanyar jóindulattal mosolygott ki a szakállából, de nagyon magasra, nagyon szigorúan felszaladt a homlokára az egyik vastag szemöldöke, s ugyanezen az oldalon, szinte kellemtelenül, hegyesen a válla is. Hangja is csúszott velük fölfelé, a biztonság érzékileg színezett basszusából kínos sipításba, majd mintha megcsuklana, vissza. Szégyenkezhetett a nyilvánossá tett gondolkodási láz miatt. A szemöldökétől olyan lehetett volna, mint egy szigorú iskolamester, a vékony kis vállától ellenben olyan lett, mint egy akadémikus kisfiú. Holott az embernek az maradt az összbenyomása, hogy minden vélekedéstől elég távol áll, s még a sajátjától a leginkább. Ez a tulajdonsága inkább a demokráciában adta ki magát.

Alles in allem, ezek izgalmas részletek, de még mindig csak a porhüvely. Szinte befolyásolhatatlan biztonsággal tartotta a cigarettáját és a poharát a ragadozó kezében, bármi történt körülötte vagy a nagy fejében. Hosszú évek alatt mesterévé vált, miként kell akár egyetlen kézben egyszerre mindkettőt tartani. A mozdulat szép volt, hatékony. Hol szívott, hol húzott egyet, nagy ádámcsutkája nyelt. Önmaga zeneműve és karmestere. A szenvedély messzire visz, s a beidegződései jórészt nem engedik vissza onnan az embert. A tektonikus erők változékony működésének valószínűleg ez a bizonyosság lett a stabil kontrapunktja, s a kéz tremorja csupán a test gyöngeségének kísérő szölamá.

Talán kevesen vették észre, hogy miként tünteti el a tekintetét az erős gesztusok mögött. Valahonnan, egészen máshonnan néz. Nehéz lenne megmondani, honnan nézett ki ez az ember. Mindenesetre egy olyan állandóságból, ahová a tremor nem ér el.

Egyszer elhűlt tanúk jelenlétében versenyeztünk, ki tud rettenetesebbet mondani. Nem a fantáziánkat kérdeztük, hanem azt mértük össze, melyikünk merészkedik mélyebbre a világ rettenetének tudomásulvételében. Úgy mentem bele, hogy vesztés leszek. Korai verseiben még látszanak a klasszikus szépség esztétikájának nyomai (amiben én mind a mai napig csökönyösen megmaradtam), de abban a pillanatban, amikor a csúnyaság modern szépészetének krokodilja a végtagok utolsó kis csontocskáit elropogtatta már. Lovagi tornánkból mégis én kerültem ki győztesen. Ami a szépészetek természetét illetően hosszú időre gondolkodóba ejtett. Mert nála nem ereszkedett senki mélyebbre a nyers emberi állag felismerésében. Le van hántva minden szépelgés, hamiskodás, egyetlen négyzetcenti nem maradt, ahol a látszat megvethetné még a lábát, hogy visszajöjjön. Ami költészetének talán mégiscsak a látványosabbik felülete. Titokzatosabb, hogy miként oldja, mivel ártalmatlanítja a tekintete elé táruló látvány brutalitását, miként adagolja a gúnyt, az öngúnyt a saját brutalitása ellenében, hogy másokat megóvjon, miközben mindenféle kegyetlenkedéstől mentesen elvonja a mindennapi betevő hazugságukat. S még rejtélyesebb a gyöngédsége, amelyből az óvás nemes gesztusa táplálkozik, amelyből azonban előzőleg már minden érzélgősséget és önsajnálatot sikeresen eltávolított. Ami lefordítva azt jelentené, hogy a tárgyilagos látás nem akadálya, hanem feltétele az emberszeretetnek, a jóság pedig, bárholnan nézzük is, nem a brutalitás hiánya.

Utolsó verseinek egyikével különösen meglepett. Mert még azt is fapofával tudomásul vette, hogy a hozzá legközelebb állók sem őt szerették benne, hanem a költészetét. S e szörnyetegek közül még a szerelmeit sem vette ki a versben. Meglehet, hogy igazságtalan, de akkor ez a világ igazságtalan természete. Az embernek végül is tényleg az volt az összbenyomása, hogy ez az ember nincs, akit én itt látok, s akkor miért ne a költészete lenne a fontosabb. Nem is volt. Maga helyett elküldte bukott angyalát, hogy demonstráljon nekünk egy emberi életet. Ha lett volna, akkor ennyi pálinkától, bortól és sörtől már tényleg régen fel kellett volna fordulnia. Egyszer megfogtam a vállát, Bibó temetésén, s akkor éreztem is a kezemben, hogy nincs. Ami furcsa volt, meglepő, hiszen amikor kezet fogott vele az ember, akkor nagyon is érezte a testi jelenvalóságát.

Odébb kellett raknom. Mert észrevettem, hogy Illyés Gyula mellett állok, s világos volt, hogy ebben a történelmi pillanatban ez nem az én helyem. Az ő helye. Kicsit tiltakozott, de azonnal értette, mit művelek, s nehéz volt nem vihognunk. Szemből éppen készülődött egy kolléga az expozícióra. A keresőbe nézve, bizonyára nem értette a gyors helycserét a sírgödör másik oldalán, hiszen ő akkor még csak egy nagy nemzeti költőről tudott. De szerencsére exponált. Azóta a két nagy nemzeti költő valamilyen archívum mélyén ott áll egymás mellett a nyitott sír fölött a negatívon.

Éppen csak ismertem.

Nagy biztonságban éreztem magam a közelében. Nem kerestem a társaságát. Egyszer, nagyon régen, adódott egy hét, amikor minden este beszélgettünk, bele a vége nincs éjszakába. Minél többet ivott, annál tisztább, annál átláthatóbb lett a gondolkodása. Mire összecsuklottam az álmoságtól, fájón világított.